

Tutkimuspäivien sato

Tiedotusopillisen yhdistyksen, Viestintätutkimuksen seuran, Semiotiikan seuran ja Suomen Lehdistöhistoriallisen yhdistyksen yhdessä järjestämä kaksipäiväinen kokoontuminen Turun yliopistoon marraskuun lopulla tuotti varsin runsaan keskustelun, jossa erilaiset teoreettiset ja käytännölliset näkökulmat kohtasivat toisensa. Kaiken kaikkiaan päiville osallistui noin puolentoista sataa alan harrastajaa, jotka edustivat useita viestintään ja tiedotukseen liittyviä tutkimuslaitoksia.

Päivien pääalustajat edustivat molemmat historiallista näkökulmaa tiedotustutkimukseen, Keijo Virtanen kulttuurihistoriallista ja Raimo Salokangas lehdistöhistoriallista. Virtanen tarkasteli esitelmässään eliitti- ja populaarikulttuurin suhteiden muutosta kahden sadan vuoden perspektiivistä ja toi esiin niitä keskeisiä yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka ovat ehdollistaneet populaari- ja massakulttuurin kehitystä länsimaissa teollisen vallankumouksen ajasta nykypäivään. Salokangas puolestaan peräsi tie-

dotustutkijoilta historiallisempaa tarkastelukulmaa tiedotusvälineiden taustasidonnaisuuksien tutkimiseksi. Esitelmässään hän ehdotti lehdistöhistorioitsijoiden käyttämän menetelmän soveltamista laajemminkin tiedotustutkimuksen piirissä.

Tutkimuspäivien pääpaino oli työryhmätyöskentelyssä. Kaiken kaikkiaan työryhmiä kokoontui kahdeksan, ja kuhunkin niistä otti osaa muodossa tai toisessa kymmenestä kolmeenkymmeneen henkeen. Suurin osa alustuksista oli sikäli epämuodollisia, ettei niitä oltu kirjoitettu artikkeli- tai "paperi"muotoon, vaikka tällaisiakin oli. Näin ollen kaikkia esityksiä ei ole dokumentoituna saatavilla.

Seuraavassa on lyhyesti selostettu kunkin kokoontuneen työryhmän ohjelma.

Joukkotiedotuksen ja viestinnän nais- tutkimus

Ryhmällä ei ollut tarkkaan rajattua ohjelmaa. Ensimmäisenä päivänä käytiin läpi tekeillä olevia tutkimuksia ja tutkimussuunnitelmia. Samalla hahmoteltiin myös mahdollisia tutkimuksen painopisteitä tiedotusalan naistutkimusohjelman laatimiseksi. Toisena päivänä Irma Kaarina Halonen kertoi naisten tutkijanuraa käsitelleestä komiteanmietinnöstä ja sen jälkeen käytiin yleiskeskustelua jatkosuunnitelmista tiedotusalan naistutkimuksen tason ja aseman parantamiseksi Suomessa.

Ensimmäinen alustaja oli Tarja Savolainen. Hän pyrki selvittämään, mitä naistutkimus tiedotusopissa merkitsee. Naistutkimuksen tärkeyttä tiedotusopille voi perustella monin tavoin. Naistutkimus kytkeytyy osaksi tiedotustutkimusta erityisesti kulttuuritutkimuksen kautta. Naistutkimus on ainut mahdollisuus tutkia sukupuolta sosiaalisena kategoriana. Subjekti on aina sukupuolistettu subjekti. Tiedotustutkimusta kiinnostaa erityisesti, kuinka joukkotiedotus tekee meistä naisia ja miehiä. Savolainen nosti esiin myös tärkeän uusintamistyön käsitteen. Sen tutkimus on mahdollista vain naisen tutkimisen kautta. Perusteluina naistutkimuksen tärkeydelle korostui myös naisen oikeus omaan historiaansa. Tiedotustutkimuksessa ei ole niinkään kiinnostavaa tutkia, millainen naisen kuva joukkotiedotuksen kautta muodostuu, vaan miksi naisen kuva on sellainen kuin se on. Miksi on olemassa pornoa, miksi naisten lehtiä, miksi on enemmän miespuolisia tiedotustutkijoita?

Toisen alustuksen piti Päivi Rajamäki, jonka tutkielman aiheena on naistoimittajan myytti. Hänen mielestään kukaan naistutkimusta tekevä ei voi sivuuttaa naisen histo-

riallisuutta. Hän onkin selvittänyt erilaisia lähestymistapoja naisen historiaan mm. strukturalistis-psykoanalyttisen teorian pohjalta, jota on kehitellyt erityisesti yhdysvaltalainen antropologi Gayle Rubin. Rajamäen mukaan toimitus on eräänlainen pienenä yhteiskunta. Naistoimittajan myytti on tavallaan perinteisen ja uuden naiskuvan kohtauspaikka. Rajamäki käyttää lähdeaineistonaan kotimaista naistoimittajista kertovaa kirjallisuutta. Keskusteluissa todettiin, että naistoimittajan historia on vielä kirjoittamatta. Erityisen tärkeänä pidettiin vielä elossa olevien vanhempien naistoimittajien haastattelututkimuksen käynnistämistä.

Kolmannen alustuksen piti Seija Hietaranta, joka tekee tutkielmaansa Helsingin yliopistoon aiheesta Naisen kuva naistenlehdessä. Hän pohtii, voivatko naisten lehdet (esimerkiksi **Jaana**) ilmaista feminismiä ja toimia naisliikkeen äänenkannattajina ja miten. Onko vain niin, että naistenlehtien kannattaa julkaista feminismiin viittaavia juttuja silloin tällöin tuotekuvansa vahvistamiseksi ja myynnin edistämiseksi nyt, kun feminismistä on tullut muodikasta? Hietaranta on tehnyt sisällön erittelyn **Jaana**-lehdestä. **Jaana**-lehden naiset ovat seksiobjekteja tai glamour-tyyppejä, vaimoja ja perheenäitejä, passiivisiä, riippuvaisia ja päättämättömiä. Uutena piirteenä ovat "esikuvalliset" naiset, jotka nurkumatta jaksavat raataa niin töissä kuin kotona. Myös lehtien toimittajien oma suhtautuminen feminismiin on kiinnostava ja tutkimisen arvoinen kysymys.

Pia Hyötynen esitteli laudaturseminaarin tutkimussuunnitelmaansa, jonka aiheena on Mainonnan herättämät mielikuvat ja niiden esikuvaluonne ja Maija Lehtimäki kertoi suunnittelevansa tutkimusta feminis-

tisestä elokuvasta.

Mistä utelias sitten löytäisi alan kirjallisuutta? Jyväskylän yliopiston kirjastoon on koottu kattava nais-tutkimus-kokoelma. JYK:n biblio-grafia-sarjassa (n:o 5/1984) ovat Inkeri Peura ja Sirkka-Liisa Lappalainen tehneet luettelon naisen asemaan liittyvästä suomalaisesta kirjallisuudesta vuosina 1967-1980. Koti- ja ulkomaista naistutkimusta esittelee **Naistutkimustiedote**, jota voi tilata Tasa-arvoasiain neuvotte-lukunnalta. IAMCR:n lehtinen **News-letter-Sex Roles within Mass Media** on myös seuraamisen arvoinen. Pohjoismaisesta tutkimuksesta löytyy tietoja NORDICOMista. Marina Österlund-Karinkanta esitteli pohjoismaisen naistutkimuskatsauksen **Kvinnens bruk av massmedier**, jonka on julkaissut Oslon yliopiston Institut för presseforskning. Vuosina 1975-1982 pohjoismaissa julkaistiin yhteensä 171 tiedotusalan naistutki-musta. Samana aikana Suomessa ilmestyi 7 tutkimusta.

Turun naistutkimusryhmä totesi-kin, että tästä mennään vain ylös-päin, sillä kiinnostus naistutkimuk-seen on tiedotusosalalla kasvamassa. Työryhmän työskentelyyn otti osaa 9 naista. Ryhmän vetäjinä toimivat Irma Kaarina Halonen ja Terhi Rantanen.

Viestinnän viritys, valistus, vaikutus

Viestinnän vaikutustutkimus on kokemassa maassamme jonkinlaista toista tuleamista. Viimeaikaisin innos-tus ei kuitenkaan ilmene samanlai-nessa muodossa kuin 70-luvun alku-puolen alan tutkimusotteet vaan lähes vuosikymmenen hiljaiselon jäl-keen ongelmaa lähestytään uusista näkökulmista.

Juhani Wiio esitteli aluksi vies-tinnän vaikutustutkimuksen oppihisto-riallisen katsauksen Lasswellista ja

Berelsonista nykypäivään käyden lävitse tutkimustradition keskeisim-mät lähestymistavat niin kansainväli-sesti kuin kansallisestikin. Wiion yleiskatsaus health communication -traditioon puolestaan päätti työ-ryhmän kaksipäiväisen työskentelyn.

Juha Partanen tarkasteli esityk-sessään viestinnän "pragmatiikan" näkökulmaa vaikutukseen. Hänen mukaansa yhteiskuntatieteissä on viime aikoina siirrytty kielen käytön eli pragmatiikan tutkimiseen, ja näillä teorioilla on annettavaa myös viestinnän analyysissa. Tässä suh-teessa eräät mielenkiintoisimmat teesit on esittänyt Habermas kom-munikatiivisen kompetenssin teorias-saan. Partanen tarkasteli alustukses-saan pääasiassa näitä Habermasin ajatuksia.

Matti Virtanen analysoi ns. viri-tysteoreettisen koulukunnan keskei-simmän käsitteen, virityksen, sisäl-töjä eri lähestymistavoissa. Hänen mukaansa käsitteelle on annettu pääasiallisesti kahdenlaista sisältöä. Toisaalta sillä on viitattu valistus-tapahtuman todelliseen etenemis-tapaan (tai vaikutuksiin), ja toisaalta sanoman ominaisuuksiin (millainen sanoma on virittävä). Pyrittäessä viritykselliseen viestintään on Virta-sen mielestä otettava huomioon se, ettei liiallinen "tieteenomaisuus" usein saavuta kansalaisten keskuu-dessa "virittynyttä" sanoman vas-taanottoa, vaan tieteeseenkin poh-jautuvan virityksellisen valistuksen olisi otettava huomioon ajan kansa-laisten omaksuma "terveen järjen" ajattelu, jonka kautta tosiasioilla voidaan vaikuttaa käyttäytymiseen.

Ensimmäisen päivän lopuksi Pau-liina Aarva esitteli tutkimussuunni-telmaansa terveystieteiden ja terveyskasvatusjulististen tyyleistä, sävyistä ja kulttuuri-ilmas-toista. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kuvallisen viestinnän mahdollisuuksia vaikuttaa terveys-

kasvatuksellisten päämäärien välittäjänä sekä yksityiskohtaisesti analysoida niitä viestinnällisiä elementtejä, joista tiettyihin valistuksellisiin ja virittäviin päämääriin tähtäävä juliste koostuu.

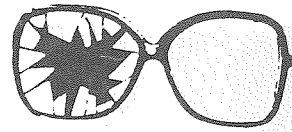
Työryhmätyöskentelyn toisena päivänä Ismo Silvo tarkasteli vaikuttamisen vaikeutta televisioviestinnässä. Esitys oli pääasiassa teoreettinen yritys hahmottaa niitä tekijöitä, jotka mutkistavat vaikutuksellisiin ja virittäviin päämääriin tähtäävän viestinnän mahdollisuuksia erityisesti monikerroksisessa televisio-ohjelmassa. Tarkastelussaan Silvo esitti semioottisesta perspektiivistä kriittisiä huomioita sellaisia teorioita kohtaan, jotka pyrkivät yksioikoistamaan kuvallisen viestinnän vaikutussuhteita ja jotka siten ymmärtävät vastaanottajan lukemistapahtuman tavalla tai toisella reduktiivisesti.

Työryhmän työskentelyyn otti osaa kaiken kaikkiaan n. 15 henkilöä. Puheenjohtajina ryhmässä toimivat Juhani Wiio ja Matti Virtanen.

Kansainvälinen viestintä ja kansallinen kulttuuri

Kansainvälisen viestinnän kysymykset eivät ole viime vuosina pohjoismaisia tiedotustutkijoita juuri kiinnostaneet. Turussa kiinnostusta oli kosolti: kansallisen kulttuurin ja kansainvälisen viestinnän alueella liikkuneessa ryhmässä oli mukana kaikkiaan 23 osanottajaa, ja näistä 11 piti valmistellun puheenvuoron "paperinsa" pohjalta. Keskustelu lainehti välillä varsin vilkkaanakin, milloin määrällisen ja laadullisen sisällön erittelyn ongelmista, milloin kehitysmaahan kohdentuvan tutkimuksen lähtökohdista.

Suosiolla oli myös käänteiset seurauksensa, joita ei ehkä Turun kokouksen kaltaisessa ideariihessä

katsauksia

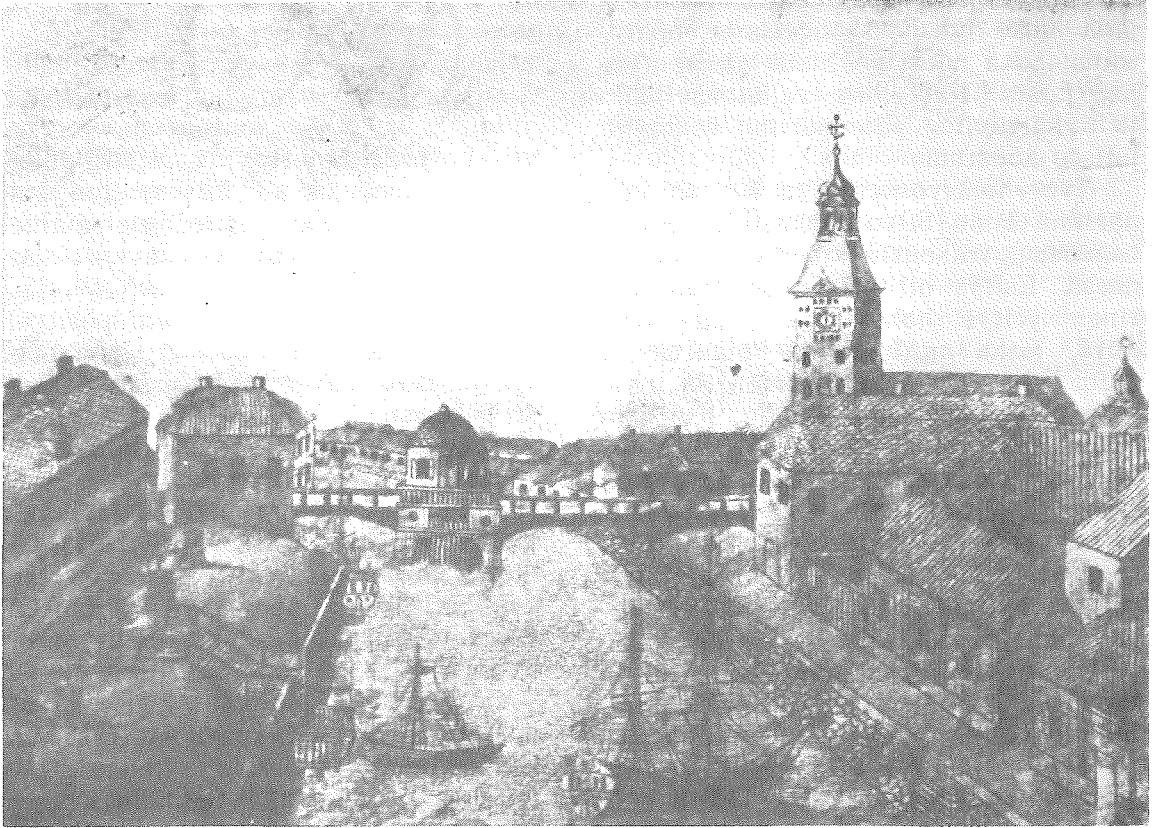
voi kovin raskauttavina pitää: aiheiden moninaisuus sai keskustelun polveilemaan niin, että yleisemmät ja teoreettisemmat kysymykset jäivät syrjään.

Ritva Levo-Henriksson esitteli ulkomaanuutisaineiston valintaan vaikuttavia tekijöitä; paperi pohjasi kirjoittajan tuoreeseen Helsingin yliopiston tiedotusopin laitokselle tehtyyn lisensiaattityöhön. Levo-Henriksson painotti aikaulottuvuuden merkitystä määrällisessä tarkastelussa ja pohti kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen menetelmän yhdistämismahdollisuuksia imago-tutkimuksessa.

Ville Lahtisen lähtökohtana oli maantieteellinen tiedotustutkimus, Helsingin yliopiston maantieteen laitokselle vastikään laadittu pro gradu -työ **Timen** ja **Suomen Kuvalehden** "maailmankuvasta" vuosina 1955-1975. **Suomen Kuvalehden** ulkomaankuva osoittautui tässä määrällisessä tarkastelussa Eurooppa-keskeiseksi periferiamaan perspektiiviksi, **Time** taas heijasteli Yhdysvaltojen poliittis-kaupallista intressisfääriä.

Kehitysmaatutkimus on aiheena myös Helsingin yliopiston tiedotusopin laitoksen Vappu Kallion pro gradu -työssä, joka käsittelee Nigerian televisiouutisia. Tekijä esitteli viitekehyksensä ja ennakkotietoja tuloksista, jotka osoittivat Nigerian tv-uutiset byrokraattisiksi ja instituutiokeskeisiksi ja vahvasti kotimaahan painottuviksi.

Martti Soramäki Yleisradion viestinnän kehitysryhmästä esitteli kaksi valmisteilla olevaa monikansallista joukkotiedotusta koskevaa tutkimusprojektia. Ne käsittelevät videon

kulttuuri- ja markkinarakenteita sekä kansainvälisen viihdeteollisuuden ja uusien medioiden suhteita. Soramäki korosti, että musiikkiteollisuuden tutkimus on niin meillä kuin muualla jäänyt varsin vähälle.

Nuorten vastakulttuuriliikkeet 1960-luvun Suomessa olivat aiheena Marja Ala-Ketolalla, joka valmistelee lisensiaattityötään Turun yliopiston kulttuurihistorian laitokselle. Tarkoituksena on tavallaan päätyä vastakulttuurin määritelmään, etsiä rajoja ja vastakulttuurin sisäistä dynamiikkaa. Näkökulma on vastakulttuurista valtakulttuuriin.

Turun yliopiston kulttuurihistorian laitoksen "Amerikkalainen vaikutus Suomessa" -projektiin liittyviä olivat myös Jarmo Lehdon, Matti Haapasen

ja Eero Kuparisen esitykset. Lehto käsitteli pro gradu -työnsä aineistoa, amerikkalaisen aineiston osuutta suomalaisessa televisiotoiminnassa 1950-luvulta 1970-luvun lopulle; amerikkalaisen aineiston määrä on tutkimuksen mukaan vakiintunut ja laskenut alkuvuosista. Haapanen käsitteli pro gradu -työhönsä perustuen amerikkalaista elokuvaa Suomessa 1930-luvulla: amerikkalaisten asemaa ei mikään uhannut, saksalaisten määrä nousi hieman vasta juuri ennen talvisotaa. Erityisen suosittuja olivat Gildan kaltaiset melodraamat.

Eero Kuparisen sivulaudaturtyön aiheena oli **Suomen Kuvalehden** Amerikka-kuva maailmansotien välisenä aikana. Määrällisen erittelyn

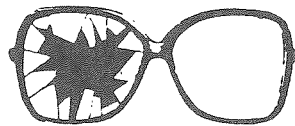
perusteella se oli hyvin kaupunki-keskeinen ja "moderneihin" teemoihin kuten autoiluun ja muotiin liittyvä; myös filmitähdillä ja omituisuuksilla oli sijansa tässä imagossa.

Anna Tervo kertoi Helsingin yliopiston tiedotusopin laitokselle tehdystä sivulaudaturtyöstään, joka käsitteli osaltaan myös amerikkalaisen televisiokulttuurin saapumista Suomeen. Tervo korosti tarjonnan vaikutusta eri tyyppisen tv-aineiston leviämässä. Amerikka-teemaan liittyi osaltaan myös Ullamaija Kivikurun paperi, joka pohjautui Helsingin yliopiston tiedotusopin laitokselle tekeillä olevaan lisensointityöhön angloamerikkalaisuudesta Suomen tiedonvälityksessä. Työn mukaan angloamerikkalaisuudelle on ominaista syklistyys, aaltoilu. Kirjoittaja pohdiskeli lähinnä metodisia ongelmia, eritoten määrällisen tutkimuksen mielekkyyttä tämäntyyppisissä aiheissa.

Kalle Koskivirta toi keskusteluun erilaisen teeman: hän esitteli Helsingin yliopiston sosiologian laitokselle tekemänsä sivulaudaturtyön pohjalta ideologioiden funktiota kansainvälisessä viestinnässä kansalliselta kannalta. Hän pohti kulttuuriviivettä ja poliittista viivettä suuren ja pienen yksikön kannalta. Koskivirta näki, että yhteisen tiedon funktio globaalitasolla oli jälkeenjääneiden kulttuurien saattaminen tasolle, johon yhteisen tiedon voima pystyy jälkeenjääneet kulttuurit vetämään; kansainvälisessä järjestelmässä ideologian vaikutussuunta on suuremmasta pienempään.

Uusi viestintäteknologia ja viestinnän arvot

Uuden viestintäteknologian ryhmässä pidetyt alustukset sekä niitä seuranneet keskustelut tarkastelivat teknologiaa useillakin eri tasoilla. Siinä

katsauksia

kun ajatukset vaihtuivat osin hyvin käytännöllisellä tasolla, siirryttiin aika ajoin laajoihin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin.

Juha Samola opetusministeriön videotuimikunnasta teki huomioita videon vaikutuksesta sekä elokuva-että tv-kulttuuriin. Jyrki Palo Yleisradion Teksti-tv:stä puolestaan käsitteli uuden välineen merkitystä uutistiedon levityksessä.

Juha Kulmanen Yleisradiosta tarkasteli uutta viestintäteknologiaa uuden kehitysoptimismien virittäjänä erityisesti yritysmaailmassa. Hän kuitenkin piti teknologian tarjoamaa pelastusoppia pelkkänä myyttinä.

Reino Lantto Sanomien uusista viestimistä piti uutta viestintäteknologiaa ilmauksena visuaalisesta valankumouksesta. Lantto uumoili, että kehitys saattaa johtaa uuteen yhteiskunnalliseen jakoon, jossa yhtäällä ovat ne jotka lukevat ja tietävät, toisaalla ne jotka katsovat.

Tutkija Marja-Riitta Viherä Posti- ja lennätinhallituksesta ja professori Juhani Pietarinen Turun yliopistosta esittivät molemmat alustuksissaan kahden vaihtoehdoisen yhteiskuntamallin tai kulttuurin skenaarion.

Viherä puhui A- ja B-yhteiskunnasta, henkisen kasvun ja taloudellisen kasvun yhteiskunnasta. Molempiin on mahdollista edetä uutta viestintäteknologiaa käyttämällä - kysymys on lähinnä siitä, kuinka tekniikkaa sovelletaan. Pietarinen puolestaan katsoi, että uusi teknologia jo sinänsä - huolimatta sovellutuksesta - muuttaa yhteiskuntaa. Hän pelkäsi tulevaisuuden kulttuurin muodostuvan direktiiviseksi, orwellilaiseksi valvonnan ja

narsismin yhteiskunnaksi, samalla kun ekspressiivinen, itseilmaisuuksi ja spontaanisuuteen tähtäävä kulttuuri saa väistyä.

Uuden viestintäteknologian käytännön saavutuksia esitteli tutkija Timo Siivonen VTT:n graafisesta laboratoriosta. Hän näytti videonauhalla tietokoneanimaation mahdollisuuksia.

Työryhmään otti osaa kaikkiaan 20 henkeä. Puhetta johtivat toimittaja Heikki Hellman ja tutkija Timo Siivonen.

Visuaalinen viestintä

Se, että työryhmä oli pantu kokoon kohdealueen mukaan - ei siis temaattisesti - katsottiin merkiksi alueen tämänhetkisestä tärkeydestä. Yhtä lailla pantiin merkille laiminlyönnit visuaalisen viestinnän tutkimuksessa kuin myös alueen jatkuva räjähdysenomainen laajeneminen.

Työryhmän puheenjohtaja kiinnitti alkupuheenvuorossaan huomiota siihen, miten visuaalisen merkin ilmaisuuden puoli on käynyt problemaattiseksi uusien teknisten viestintämuotojen kehityksen myötä (ts. se tapa jolla visuaalinen merkki sitoo merkityksiä). Jos ajattelemme visuaalisen merkin viestintää vastakohtaparien

signifikaatio / kommunikaatio
koodi / sanoma

kautta, on selvää, että tämänhetkessä tutkimustilanteessa juuri vastakohtaparien vasemman puolen voidaan katsoa korostuvan. Koska työryhmässä oli myös niitä, jotka kannattivat oikean puolen tutkimisen tärkeyttä, hedelmällinen keskusteluasetelma syntyi kuin itsestään.

Ilkka Kahma tähdensi esitelmässään "Näkeminen, silmä ja sanomalehti", että sanomalehden taitossa uskomisen johonkin konstruoituun hahmolakiin tai ns. fokus-piste-teoria

eivät selitä sitä, miten silmä (ja sen takana oleva tietoisuus) lukee lehden sivun mosaiikkimaista visuaalista kudosta. Hän katsoi kielellisen ohjailun olevan merkitsevämpää kuin pelkän "visuaalisuuden". Kahma kritisoi myös semioottista teoriaa "merkitysten leijumisesta". Hän kysyikin, mistä merkitykset saapuvat "leijumaan"?

Tuiki Alitalo kosketteli puheenvuorossaan kahvimainonnan historiaa Suomessa. Hän korosti, että tutkittaessa kahvimainoksia on myös tutkittava kahvin kulttuurista luonnetta. "Kahvinjuonti määrittää elämäntilanteen". Kahviin liittyi myös Erkki Huhtamon ja Altti Kuusamon alustus "Kulta Katriinan aromit - mainosprosessin semiotiikkaa". Alustajat keskittyivät purkamaan muutama lehtimainoksen konnotaatiouniversumia, sivumerkitysmaailmaa ("kulta-aika" -tematiikka, mainoksen ovaalikehyksen papumaisuus ja pavun mandorlamainen eroottinen symboliikka jne.). Lisäksi lehtimainoksia verrattiin Kulta Katriinan TV-mainoksiin.

Hannele Porkka hahmotteli alustuksessaan sanattoman viestinnän kenttää. Hän esitteli tutkimuksen eri menetelmiä ja osa-alueita. Yleisesti todettiin, että sanattoman viestinnän alue on laajempi kuin ensi silmäyksellä näyttää ja niin muodoitin tutkimuksellisia aukkoja löytyy riittämiin.

Lopuksi Jukka Sihvonon alusti aiheesta "Visuaalinen semiotiikka" antaen videoiden puhua omaa kieltään.

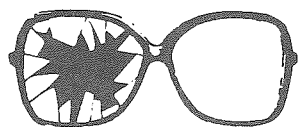
Kaiken kaikkiaan keskustelu työryhmässä oli vilkasta ja avartavaa. Osanottajia oli 15-20, puheenjohtajana toimi Altti Kuusamo.

Suomalaisen lehdistön muuttuva valta

Työryhmässä kuultiin kolme esitystä: Pirkko Leino-Kaukiaisen esitys autonomian ajan lopun lehdistösensuurista, Pertti Ahosen esitys mahdollisuuksista tutkia maan suurimman sanomalehden muuttuvaa valtaa sekä Raimo Salokankaan esitys saman lehden vaiheista 1920- ja 1930-luvulla.

Pirkko Leino-Kaukiainen toi esityksessään väitöskirjensä "**Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891-1905**" teemoihin perustuen esiin, millä moninaisilla tavoilla lehdistösensuuri pyrki tukahduttamaan tuolloiset "toisinajattelun" ilmaukset. Venäjän valtiolliset asiat olivat keskeisin tabualue, josta kirjoittamista ei hevin sallittu. Sen sijaan muista yhteiskunnallisista kysymyksistä kirjoittaminen saattoi olla hyvinkin mahdollista, kuten varsin vähän sensuurista kärsineen työväenlehdistön tapaus osoittaa. Esityksessä ja sitä seuranneessa keskustelussa pohdittiin muun muassa niitä keinoja, joilla sensuurin kohteeksi joutuneet lehdet pyrkivät selviämään tilanteesta, kuten saman lehden perustamista uudelleen toisella nimellä tai maanalaisten lehtien julkaisuun ryhtymistä.

Pertti Ahonen korosti alustuksessaan muun muassa Michel Foucault'n työhön tukeutuen, ettei sanomalehden valtaa tule pitää lehdestä itsestään, sen julkaisijoista tai sen toimittajista kumpuavana. Sen sijaan olisi hedelmällistä nähdä, että yleiset yhteiskunnalliset suhteet kulkevat tavallaan suoraan sen "yhteiskunnallisen kielenkäyttömuodon" sisällä, jonka lehti muodostaa. Lehden ja lehdistön vallan analyysi muodostuu tällöin sen tutkimiseksi, kuinka nämä erittelyn kohteet ovat kiinteä osa yhteiskuntaa, sen valta-

katsauksia

suhteita sekä erottamaton osa lukijoiden elämäntapaa ja yhteiskunnan yleisiä taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia toimintamekanismeja. Seuranneessa keskustelussa kritiikkiä herätti varsinkin se alustajan korostus, että hänen hahmottelemansa tutkimustapa sanoutuu irti kaikista arvostelmista ja tyytyy sen sijaan vain eräänlaisen "vallan fysiikan" erittelyyn.

Raimo Salokangas selvitteli Helsingin Sanomien kehitystä ajanjaksona, jolloin lehti kohosi pääkaupungin johtavaksi päivälehdiksi. Etappoja tässä kehityksessä olivat lehden vähittäinen irtaantuminen nuorsuomalaisesta puolueesta/edistyspuolueesta, lehden omistussuhteiden muutokset sekä 1930-luvun alun lama, jonka kuluessa lehti alkoi selvästi laadullisesti erottua muista päivälehdistä. Samanaikaisesti **Helsingin Sanomien** tilaajakunta laajeni esimerkiksi **Suomen Sosialidemokratian** siihenastiseen lukijakuntaan samoin kuin osin myös **Uuden Suomen** lukijapiiriin. Pohja oli näin luotu kansallisen instituution synnylle.

Joukkoviestintä ja asevarustelu

Työryhmä pyrki paneutumaan sodan ja varustelun tajunnalliseen puoleen; siihen, mikä liikkuu korvien välissä. Esillä oli kysymys, mihin sodan esityö pohjautuu kulttuurisesti ja mitä kasvuperustaa kulttuurista löytyy rauhalle.

Yleensä tutkimus on sotien ja asevarustelun yhteydessä korostanut tietoa ja kytkenyt asevarustelun

sekä sodat julkiseen valtaan, valtiokoneistoon sekä erilaisiin intresseihin. Työryhmä selvästi poikkesi tästä traditiosta ja asetti tilalle ihmisen, myytit ja kulttuurin, eikä niinkään tiedollista, historiallista todellisuutta. Kysyttiin onko sota ainoastaan nyky-yhteiskunnalle luonteenomainen jatko. Saako se ponnistus pohjansa nykyaikaisen teollisen, teknologisen ja kaupallisen yhteiskunnan lähtökohdista ja arvoista? Joka tapauksessa on havaittavissa, että esimerkiksi kielen tasolla sodan kieli ja mieli on helposti penetrointu mm. urheilun, mainonnan, liike-elämän ja osin myös uskonnon. Sodan kulttuuri näyttäisi olevan vaarallisella tavalla olennainen osa nykyaikaisten yhteiskuntien arkipäivää.

Työryhmä käsitteli eräänlaisena johdantotekstinä Pertti Joenniemen esityksen "Sota kulttuurisena ilmiönä". Heikki Hellmanin alustuksen "Rauhanliikkeen kieli, rauhan kieli?" pohjalta keskusteltiin siitä, miten kielen tutkimusta voi käyttää hyväksi kulttuurin dynamiikan - ja siinä yhteydessä sodan ja asevarustelun aseman - selvittämiseen. Heikki Luostarinen selvitteli tutkimustaan myyteistä sotapropagandan aineistona. Tässä yhteydessä keskusteltiin erityisesti valtio- ja kansalaisyhteiskunnan välisistä eroista ja siitä, miten propaganda on tehokkaimmillaan silloin kun se kykenee omaksumaan lähtökohdikseen kansalaisyhteiskunnassa vallitsevat näkemykset. Nämä saattavat olla huomattavan riippumattomia valtioyhteiskunnan lähtökohdista. Aki Hietanen hahmotteli pilakuvan käsitteellisiä perusteita ja tarkasteli pilakuvien käyttöä rauhantyon välineenä. Työryhmä kuunteli myös Harri Huhtamäen kaksi radio-ohjelmaa: "Sodan lapset" ja "Ihmisten sota". Molemmassa on pyritty pureutumaan ikään kuin alhaaltapäin sodan ja väkivallan

kulttuurisiin juuriin.

Julkisen hallinnon ja yritysten sisäinen ja ulkoinen tiedotus

"Tiedottamis-työryhmän" tavoite oli kahtalainen. Toisaalta tarkoituksena oli saada saman pöydän ääreen erilaisia tutkijanäkökulmia organisaatioviestintään. Toisaalta pyrittiin saamaan käytännön tiedottaja ja tiedottamisen tutkija vihdoinkin tapaamaan toisensa.

Tavoitteitaan toteuttaen työryhmä sivusikin tiedottamista melko laajasti. Ainakin pintaa raapaisten käsiteltiin sisäistä ja ulkoista, julkista ja yksityistä, käytäntöä ja teoriaa sekä tiedottamisen kytkentöjä eri ilmiöihin.

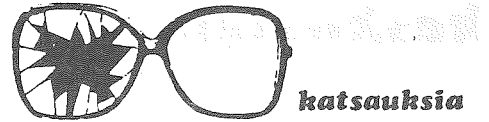
Leif Åbergin mukaan nykytutkimus tarkastelee organisaatioviestintää aikaisempaa kokonaisvaltaisemmin. Kehitystä "totaalin" viestinnän suuntaan voidaan arvioida sekä käsitteellisesti että organisatorisesti. Käsitteellisesti muutoksia on tapahtunut koko organisaatioviestinnän kentässä. Ne ovat kaikki samansuuntaisia: yhteisön eri viestinnän muodot on integroitava tukemaan organisaation kokonaistavoitteiden saavuttamista. Organisaatioissa kehitys näkyy siinä, että viestinnälliset toiminnot kootaan yhä yleisemmin omaksi funktiokseen.

Myös Satu Keiski-Tonin lähtökohtana oli yhteisön tavoitteet: miten henkilöstö motivoidaan parhaimpaan työpanokseen? Yleensä yhteisöissä on luotettu liikaa viestintään ja erityisesti kirjallisiin, virallisen tiedottamisen keinoihin. Huomiota tulisi kiinnittää myös henkilökohtaiseen kanssakäymiseen, yhteisössä syntyviin epävirallisiin sääntöihin, arvojärjestelmiin ym. yhteisökulttuurin elementteihin.

Carl-Erik Mickelsen esitti katsauksen tiedottamisen kanavien ja

erityisesti henkilöstölehtien historiaan. Organisaatioiden kasvamisen myötä myös niiden tiedonvälityksen keinot ovat kumuloituneet. Aluksi riitti suullinen viestintä. 1700-luvun alussa sen tueksi tulivat ilmoitus- taulut, 1800-luvun puolivälissä ammattilehdet ja asiakastiedotteet. Henkilöstö- ja asiakaslehdet otettiin käyttöön 1920-luvulla. Henkilöstölehdillä on ollut myös organisaation ulkopuolisia tiedotustehtäviä. Mm. sota-aikana ne välittivät tehokkaasti tietoa kotoa rintamalle.

Jyrki Pietilä tarkasteli tiedottamista journalistin näkökulmasta. Joukkoviestinnän sisällön yhtenäistymiseen on Pietilän mukaan vaikuttanut erityisesti uutistoimistojen, tiedotustoiminnan ja ATK-tiedostojen merkityksen kasvu. Vain voimakkaimmilla viestimillä on enää varaa olla käyttämättä näitä tietolähteitä. Erityisesti pienissä lehdissä kirjoitus- pöytäjournalismin vaara on ilmeinen. Toimittajalle jää helposti vain tiedotteiden uudelleen käsittelijän rooli. Illusio tutkivasta sankari- toimittajasta murentuu. Toimittajan kompleksi heijastuu myös suhtautumisessa tiedottajaan. Toimittajilla on taipumusta vähätellä tiedote-

materiaalia, vaikka toisaalta sitä hanakasti käyttävätkin.

Toinenkin ristiriita hiertää joskus toimittajan ja tiedottajan välistä suhdetta: poikkeavat käsitykset uutiskriteereistä. Toimittajan mielestä yhteisöt salaavat usein tärkeää tietoa, jos se on vähänkin yhteisölle kielteistä. Tiedottajan näkökulmasta negatiiviset sensaatiouutiset taas saavat liian herkästi palstatilaa. Ongelma nousi esiin sekä Jarkko Heinon yritystiedottamista että Hannele Ahokkaan valtionhallinnon tiedottamista käsittelevässä esityksessä.

Molemminpuolisesta hyödyistä huolimatta tiedottajan ja toimittajan suhteessa näyttää olevan perusristiriitaisuutta, jota on mahdotonta poistaa. Ongelma kaipaisi yksityiskohtaista selvittämistä. Vaikka alue osuu joukko- ja organisaatioviestinnän leikkauspisteeseen, se ei ole aikoihin kiinnostanut kummankaan lohkon tutkijoita. Lieneekö arka alue tutkijoillekin?